

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס פילוסופיה ופולמוס האלגוריה בתימן

ד"ר אריאל מלאכי | המחלקה לפילוסופיה יהודית
Philosophy and Debating Allegory in Yemen | 30909-01

שיעור	סוג הקורס:
1 נ"ז	היקף נ"ז:
תשפ"ה	שנת לימודים:
ב	סמסטר:
ב, 18:00 – 19:30 (זום)	יום ושעה
ב, 13:00-14:00 בתיאום מראש	שעת קבלה:
Ariel.malachi@biu.ac.il	מייל מרצה:
	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה



תקציר הקורס

הקורס יעסוק בהגות יהודית בתימן בכלל, ובמיוחד, בפולמוס האלגוריה העז בתימן, שהסעיר את ההגות היהודית בתימן במשך כ-200 שנים, בין המאה ה-13 למאה ה-15. במסגרת זו, נעסוק, בין היתר, בנושאים הבאים:

- הכרות עם ההגות היהודית בתימן לדורותיה.
- יסודות הפרשנות האלגורית בתימן ומקורותיה.
- תפקיד הפרשנות האלגורית בתפיסתם של חכמי תימן.
- הפולמוס החריף על הפרשנות האלגורית: גישה רדיקלית מול גישה אולטרה-רדיקלית.

ה. השפעת הפרשנות האלגורית על תהליכי הרצף והתמורה בהגות היהודית בתימן, על חדירת הקבלה לתימן, ועל סוגות הכתיבה של ההגות היהודית בתימן.

מטרות/תוצרי הלמידה

הלומדים יכירו את הרקע של ההגות היהודית בתימן, על יסודותיה, סוגות הכתיבה שלה, והבטי רצף ותמורה הקשורים בהתפתחותה. הלומדים ינתחו את יסודות הפרשנות האלגורית, ויעמדו על מקורותיה במשנת הרמב"ם. הלומדים יכירו את הרקע ההיסטורי וההגותי לפולמוס בדבר הפרשנות האלגורית בתימן, ויכירו את החיבורים העיקריים בנושא. הלומדים ילמדו להבחין בין פרשנות אלגורית רדיקלית לפרשנות אלגורית אולטרה רדיקלית, יתרגלו קריאת טקסטים בהגות יהודית מימי הביניים, ינתחו את הרעיונות ויעריכו את סוגיית הפרשנות האלגורית כמפתח להבנת תהליכי רצף ותמורה בהגות היהודית בתימן. הלומדים יעמדו על יישומה הרדיקלי והאולטרה רדיקלי של הפרשנות האלגורית במשנת ההוגים היהודים בתימן.

ידע

1. הלומדים יכירו את הבטי הרצף והתמורה של ההגות היהודית בתימן.
2. הלומדים יפגשו עם תפיסות שונות של הפרשנות האלגורית, וילמדו להבחין ביניהן.
3. הלומדים ידונו בביטויי פולמוס האלגוריה בספרות ההגות של יהודי תימן.

מיומנויות

1. הלומדים יתרגלו קריאה ביקורתית של טקסטים בפילוסופיה יהודית.
2. הלומדים יעריכו טענות וטיעונים בטקסטים בפילוסופיה יהודית.



למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	מבוא להגות היהודית בתימן (מן המאה השתים עשרה ועד המאה העשרים)		הקיצור המספיק	
2			לר' דוד בן ישע: הקדמה	
2	הרמב"ם ויסודות הפרשנות האלגורית	קריאת טקסטים ודין	מורה נבוכים: הקדמה; א, ח	
3		קריאת טקסטים ודין		

	מאור האפלה: הקדמה; קנ"ז; תקע"א-תקע"ב; תצ"ג-תצ"ו		מאור האפלה כמבשר סוגת המדרש הפילוסופי בתימן: הפרשנות האלגורית אצל ר' נתנאל בן ישעיה	4
מטלת כתיבה	ספר האמיתיות: עמ' 26 – 27 כתב ההגנה (ההקדמה, תשע הטענות וסיכומן, המבחן הפילוסופי, החתימה)	קריאת טקסטים ודין	'ספר האמיתיות' האולטרה רדיקלי וכתב ההגנה לדוד בן סעד: הפולמוס התוסס בין חכמי צנעא, ד'מאר וצעדה	5 6 7 8 9
	באור התקבצו חכמים, עמ'	קריאת טקסטים ודין	ביאור התקבצו חכמים לר' עמרם אלקפאעי: פרשנות אלגורית אולטרה- רדיקלית להקדמת הרמב"ם למשנה	10
	מדרש החפץ: הקדמה; המרגלית הנבחרת (טקסט בכתב יד בערבית יהודית, קטעים רלבנטיים יסופקו בתרגום)	קריאת טקסטים ודין	בין 'מדרש החפץ' ל'מרגלית הנבחרת': ר' זכריה הרופא ויחסו הכפול לאלגוריה	11 12
	סגולת ישראל, הקדמת המחבר	קריאת טקסטים ודין	הפרשנות האלגורית וחדירת הקבלה לתימן	13
			סיכום: רצף ותמורה בהגות היהודית בתימן	14

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה



ציון סופי

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
10% מהציון הסופי	מטלת כתיבה
90% מהציון הסופי	מבחן מסכם



דרישות הקורס

הגשת מטלת כתיבה, עמידה במבחן בסיון הקורס. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים. תלמיד שיעדר מעל שתי הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת למבחן, ולא יקבל ציון בקורס.

שם הקורס	מס' הקורס

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

מקורות

אלקפאעי, עמרם, באור התקבצו חכמים, בתרגום הרב יוסף קאפח, בתוך: יוסף קאפח, כתבים, ג ירושלים תשס"ב, עמ' 1260–1381.

דוד בן סעד, 'הפולמוס על שיטת הפרשנות האליגוריסטית בתימן', בתרגום הרב יוסף קאפח, בתוך: י' טובי (עורך), לראש יוסף: מחקרים בחכמת ישראל, ירושלים תשנ"ה, עמ' 11–67 (נדפס שוב: יוסף קאפח, כתבים, ג, ירושלים תשס"ב, עמ' 1371–1392).

זכריה בן שלמה הרופא, מדרש החפץ: על חמישה חומשי תורה, מהדורת מאיר חבצלת, ירושלים תשנ"א–תשנ"ב. ישראל מצ'ובירה, סגולת ישראל, כ"י ספריית בית המדרש ללימודי יהדות, ניו יורק Ms. 6092 (מס' המכון לתצלומי כתבי יד F35397).

כתאב אלחקאיק: ספר האמתיות לאחד מחכמי צעדה, תימן, המאה הי"ד, מקור ותרגום הרב יוסף קאפח, תל אביב תשנ"ח.

משה בן מימון, מורה נבוכים לרבנו משה בן מימון, תרגם מערבית והוסיף הערות, נספחים ומפתחות: מיכאל שורץ, א–ב, תל אביב תשס"ג–2002.

נתנאל בן ישעיה, מאור האפלה, בתרגום הרב יוסף קאפח, מהדורה רביעית מעודכנת עם השלמת ציורי המחבר, ירושלים תשע"ג.

מחקרים

אברהמוב, בנימין, 'כתאב אלחקאיק ומקורותיו', דעת, 55 (תשס"ה), עמ' 31–39.
 בר-אילן, מאיר, 'הערה נומרולוגית על מחבר "כתאב אלחקאיק" חכם שלא נודע בשמו, צעדה, תימן, המאה הי"ד', י' טובי (עורך), עטרת יצחק: קובץ מחקרים במורשת יהודי תימן מוגשים ליצחק קרנר, נתניה תשס"ד, עמ' 73–80;
 טובי, יוסף יובל, 'כתב יד חדש הכולל חיבוריהם של ר' חוטר אלד'מארי ור' זכריה הרופא', תגים ה-ו (תשל"ה) עמ' 71 – 95.

טובי, יוסף יובל, 'דוד בן ישע הלוי (תימן המאה הט"ו)', עלי ספר (תש"ן) 79 – 93.

י"צ לנגרמן, 'פרק חשוב במחשבת ישראל בתימן', פעמים, 75 (תשנ"ח), עמ' 144–152;
יעקב, אפרים, אלוה מתימן יבוא: פרקים בתולדות הקבלה בתימן, ירושלים תשע"ו – 2016.
לנגרמן, צבי, המדעים המדוייקים בקרב יהודי תימן, ירושלים תשמ"ז.
מלאכי, אריאל, 'מחשבת הרמב"ם במאור האפלה: בין שיטה לתוכן', בתוך: נחם אילן ואח' (עורכים) ספר היובל
לד"ר אורי מלמד, ירושלים תשפ"ד, עמ' 99 – 122).
מלאכי, אריאל, 'שואל ומשיב: דוד בן סעד אלצעדי ופולמוס האלגוריה בתימן', תרביץ פט (תשפ"ג) 435 – 453.
עראקי-קלורמן, בת-ציון, יהודי תימן: היסטוריה, חברה, תרבות, רעננה תשס"ה – תשס"ח (2004 – 2008).
צדיק, שלום, "שאלת קיומם של יסודות פילוסופיים רדיקליים העולים ממאור האפלה", מחשבת ישראל ב
(תשפ"א), עמ' 113 – 132.
קאפח, יחיא, דברי צדיקים וזכרונם בתימן, תימא א (תש"נ) 7 – 28.
רצהבי, יהודה, תורתן שלבני תימן: מחברים וחיבורים, קרית אונו תשנ"ה.
שאל ליברמן, מדרשי תימן: הרצאה על מדרשי תימן על מהותם וערכם, מהדורה שניה עם הוספות ותיקונים,
ירושלים תש"ל.

Kiener, Ronald C., 'Jewish Ismā'īlism in Twelfth Century Yemen: R. Nethanel ben al-Fayyūmī', *JQR*
(1984) pp. 249 – 266.

Langerman, Yitzhak Tzvi, *Yemenite Midrash: Philosophical Commentaries on the Torah*, New York
1998.

Langerman, Yitzhak Tzvi, *Philosophical Midrash as a Source for the Intellectual History
of the Jews of Yemen* D. Frank (ed.), *The Jews of Medieval Islam: Community,
Society, and Identity*, Leiden 1995